

18/11

Konservativ idol: Disraeli

FÖR KONSERVATIVA intellektuella i skilda länder har Benjamin Disraeli, earl of Beaconsfield, mer än någon annan politiker representerat ett ideal, en fulländning. Det är förvisso lätt att finna skäl för detta: Disraelis kvickhet, hans stundom praktfulla retorik, hans försök att ge liv och färg åt traditionalismen genom ett stänk av social radikalism, hans lysande yttre framgångar. Men väsentligt är framför allt det charmfullt problematiska i hans person och uppträdande. Försvaret för gamla och irrationella institutioner ter sig lätt naivt och troskyldigt. Disraeli lyckades göra detta försvar subtilt och intellektuellt otadligt genom att förena vördnaden för det bestående — monarkin, kyrkan, den sociala hierarkin — med en allmän skepsis. Han handlade som en högerman, men pratade och skrev ofta som en rabulist. En biskop som fullgör sina prestationer vid altaret med suverän högtidlighet, men vid middagsbordet befinns vara elegant, frivol och en aning hädisk — sådan var Disraelis roll. Och inte sällan närmade han sig den mest distingerade formen av konservatism, melankolin och hopplöshetens: allt är fåfänglighet och förgänglighet, och hur barnsligt är det inte att vilja förbättra världen.

Disraeli hörde till dem som tidigt drabbas av makt- och ärelystnad som av en sjukdom. Måhända blev dessa känslor överhettade just därför att de

Lord Beaconsfield, efter fotografi 1879.

syntes så svåra att tillfredsställa. Disraeli var jude — först 1816, vid tolv års ålder, infördes han i den engelska kyrkan —, hans familj var visserligen förmögen, men inte rik efter engelska förhållanden, han fick en ofullständig och föga konventionell uppfostran, han saknade den sociala miljö som var den naturliga bakgrunden för en stor karriär. Men på alla områden lyckades han. Ett flott liv blev möjligt genom faderns pengar, hänsynslös skuldsättning och giftermål vid 33 års ålder med en tolv år äldre änka — ett resonemangsäktenskap som blev en idyll. Han blev den extravagante, oätkomliga, nästan mystiske världsman som uppträder överallt i hans romaner. Dessa romaner, den första vägen till framgång, gav prestige och efter hand också pengar. Politiken, den andra karriären, gav de största, om också sena prisen, premiärministerposten 1868 och 1874—1880.

Den stora chansen kom 1845 då den konservative partiledaren och regeringschefen sir Robert Peel, vald som spannmållullarnas försvarare, gick över till frihandelslinjen och genomdrev den med de liberalas stöd. Med Peel följde högerens erfarnaste och dugligaste män; godsägarfalangen inom partiet blev utan chef. Disraeli var tillfället vuxen: i en rad parlamentstal framställde han med ojämförlig kvickhet och nedrighet Peel som förrädare och blev på några veckor den verkliga ledaren av vad han själv kallade "Englands gentlemen", de förbittrade men föga artikulerade jorddrottar vilkas ställning hotades — eller rättare syntes hotad — genom tullreformen. Då peeliterna sammansmälte med liberalerna var vägen definitivt öppen för Disraeli; han blev först ledare av underhuset och sedan partiets ledare.

Disraelis äskädning, sådan den utformades i några tal och broschyrer redan på 1830-talet, har kallats torydemokrati och socialkonservatism. Den enklaste och klaraste beteckningen är patriarkalism. Den sociala och ekonomiska hierarkin skulle bevaras, tempererad genom förbättringar av arbetarnas och de fattiga jordbrukarnas läge. Än en gång skulle det goda gamla England, det verkliga England, blomma — det ha-

de fördärvats någon gång i det förflutna, av 1600-talets revolution eller kanske redan av Vilhelm Erövraren. Genom denna anknytning till ett avlägset och föga känt förgånget blev Disraeli typisk för konservativt tänkande — alldeles samma förening av historieromantik, aktning för en fast samhällelig rangordning och vag reformvillja möter hos Carlyle, Ruskin och Mauras. Men när det gäller de att övergå från ideologi till praktik var Disraeli inte effektiv — i grunden sannolikt helt enkelt därför att sociala reformer kostar pengar, och dem ville inte den härskande klass han stödde sig på betala. I arbetet för "fabriksreformer" — främst maximiärbetstid — tog Disraeli knappast någon del; det var spridda grupper av konservativa och liberala som här var verksamma, och Disraelis insats var väsentligen den seglivade legenden att den engelska högern introducerat modern socialreformism. Om jordbruket, kärnan i konstruktivitet, gäller detsamma; Disraeli uppgav inom kort motståndet mot frihandeln och gjorde — till skillnad från en till liberalerna ansluten reformgrupp — inga ansträngningar för att hejda jordbrukarklassens minskning och jordäganderättens koncentration hos ett fåtal. På den punkten framträder, såsom lord Cromer i en glänsande analys visat, allra klarast det illusionsmässiga och djupt opportunistiska i Disraelis politik. De reformer som knutits till den konservativa ledarens namn

Hpa

— främst parlamentsreformen 1867 — var i regel framtvungna av folkrörelser som tedde sig oemotståndliga, och Disraelis medverkan var mera den intelligent anpassningens än originalitetens.

Vid sidan av torydemokratien har imperialismen betecknats som det ideologiska arvet från Disraeli. Det är främst i slutet av hans karriär som detta nya ledmotiv framträder: i tal om Englands storhet och gemenskapen med kolonierna, i lyckade aktioner, som förvärvet av Suezaktierna och drottningens upphöjande till kejsarinna av Indien, i den fasta politiken mot Ryssland före och under Berlinkongressen, i kriget i Afghanistan och Sydafrika. Någon konstruktiv linje utformade Disraeli ej heller på detta område, i motsats till Joseph Chamberlain tjugo år senare, men han framstår som en av de främsta representanterna för kolonialromantik och något teatralisk patriotism. Det är ingen tillfällighet att jingoism sjöngs och ordet jingoism skapades under hans tid.

We don't want to fight, but by jingo if we do,
We've got the ships, we've got the men, we've got the money too.

I utformningen av Disraelis idéer finns drag av stor fantasi och galenskap som påminner om Hegel eller Marx; tankeenergin räckte inte till för att bygga upp ett slutet system av tvetydiga begrepp, men ansatserna är respektabla. Den dubbla lojaliteten mot judendom och kristendom framträder i metoden att beteckna alla konservativa och sålunda förträffliga institutioner som "semitiska"; påven beskrivs som en semitisk härskare och anglosaxerna som speciellt semitiska folk. Ordet "ras", begagnat i skilda betydelse, blir en nyckel till världshistorien. Revolutionära rörelser förklaras bero inte på folkligt missnöje, utan på sammansvärjningar av mystiska ligor som vill undergräva det i grunden semitiska och konservativa Europa; plutokratien nämns stundom också som en fiende, varvid Disraeli avser industri- och finanskapital i motsats till det ädla jordbruket. Tydligast är denna ideologiska feber i biografien över lord George Bentinck, en bok som av Disraelis biografier ofta förbigås med diskret tystnad, trots att den är hans mest utformade tankeprodukt. Inte ens antisemitism saknas helt, ty de "onda" judarna påstås spela en stor roll i de ligor som vill förgöra den "sanna" semitismen. Tankeförvirringen här är en perfektion som knappast har överträffats ens i vår samtids politiska åskådningar.

*

Disraelis kvickhet firade sina största triumfer under debatterna kring Peel och frihandeln 1845—1846; i parlamentstrycken ter sig dessa muntra och fräcka

vägen till

Inlägg som pärlor i en sandhög. Här fann Disraeli också en publik som kunde uppskatta roligheter; världens parlament är berömda för sin lätthet att skratta. "Jag har sett huset överväldigat av skämt som i andra sällskap ovillkorligen skulle stämpla skämtaren som en outhärdlig träkmåns", skriver Disraeli. "Även en idiot kan här framkalla ett leende. Åhörarna är så snälla, eller också har de så tråkigt." En samling Disraelikvickheter är emellertid inte någon tjugusand läsning; genren är ungefär densamma som Wildes — paradoxer och lekfulla överdrifter — men djupsinnet saknas nästan helt, och meningen är ofta alltför enkel; man förstår att många av dessa respektlösa lustigheter varit strålände i en konversation, men presenterade utan denna infattning verkar de matta. Bäst är Disraeli i det personliga persiflaget och i det barocka. Det är utmärkt att kalla en person "överuppfostrad i förhållande till sin intelligens" eller att uttrycka vantro mot darwinismen genom att säga sig "stå på änglarnas sida". Hans råd till blivande parlamentstalare hör också till de skämt som framfarna generationer kunde uppskatta: "Tala till kvinnor, tala till kvinnor så mycket ni kan. Det är den bästa av alla skolor. På det sättet lär man sig att tala flytande; man behöver inte bry sig om vad man säger, och det är bäst att inte vara förnuftig." Detta råd följde Disraeli själv livet igenom. I sin ungdom var han kanske något av en Don Juan — hans biografier har egendomligt litet att berättat om den saken —, på äldre dagar uppvaktade han äldre damer med smicker och lustigheter på gränsen till förälskad ömhet. Så behandlade han sin hustru, och så vann han drottningens hjärta; han talade med en viss ironi om denna erövring — "när man smickrar kungliga skall man breda på med en spade" —, men det är tydligt att Disraeli kände värme och inte bara vördnad inför denna äldrande och rultiga, kloka och modiga dam, som symboliserade den aristokratiska ordning han försvarade. I breven till lady Bradford och lady Chesterfield får den tränad som anas bakom pagerollerna sina pregnantaste uttryck. Det är svårt att förstå hur dessa brev från de senaste åren kunnat anses betydande; statsmannens glans tycks ha förgyllt trivialiteten. Rörande är de likväl ofta; man ser här hur en man som alltid tycks ha varit lycklig som en charmör på en maskerad upptäcker att åtminstone ålderdomen och döden är verkliga.

Med hela det konstlade, spelade, ständigt agerande hos Disraeli sammanhänger ett drag av hjärtlöshet — inte så att han var elak, men att han var exceptionellt okänslig, och det vill inte säga litet, för avlägsna lidanden. Efter ett besök år 1830 hos den turkiske storvisiren, beryktad för sina ohyggliga grymheter, skildrade han sin förtjusning över att

umgås med "en man som dagligen halshög en halv provins". Då turkarna under 1870-talets kris fängslade och torterade tiotusentals människor i de upprotiska provinserna förklarade Disraeli i underhuset att uppgifterna nog var överdrivna; man hade på Balkan inte fångelser (prison accomodation) för så många, och orientaler brukade göra slut på sina offer "med mera expedita metoder" — den gången förstod Disraeli att han gått för långt och blev generad vid skruttet efter kvickheten.

I allt det ytliga och utåtvända fanns det, har man sagt, något djupt och innerligt hos Disraeli: kärleken till England. Man har också påpekat att denna kärlek inte var en normal och lugn patriotism, utan färgad av främlingens romantik, att den var en exotisk och nästan erotisk upphetsning. Inför drottningen, godsägarna, prelaterna, rödrockarna var Disraeli på en gång underlägsen och erövrare; i detta rike hade han, besökaren, blivit jämlike och till slut härskare. I hans hållning spåras den blandning av förakt och öm lidelse som Tonio Kröger hos Thomas Mann känner inför Hans Hansen, den dubbelbottnade inför det enkla och självklara. Man kan diskutera om orden kärlek och patriotism inte är meningslösa i detta sammanhang; var Disraelis känsla inte snarare den store aktörens inför den stora rollen och den stora scenen? Det är sällan man finner så litet av karaktär, av slutlig substans hos en av historiens hjältar; allt upplöser sig i gester, pomp och teknik.

*

Hesketh Pearson, känd för en rad underhållande och inte ointelligenta biografier, har nu porträtterat Disraeli (*Dizzy*, Harper and Brothers, pris 21 sh.). Boken är välskriven och rolig, om också sakligt tvivelaktig. Pearson beundrar inte Disraeli som romanförfattare, men höjer honom till skyarna som politiker — bakom hela framställningen skymtar en gammal högermans ilska mot labour. Det erkännes att Disraeli var maktlysten, opportunistisk och ofta oärlig, men den frågan betecknas som betydelslös med motiveringen att alla politiker är likadana. Pearson reagerar inte ens inför Disraelis blanka förnekande (år 1845) att han bett Peel om plats i dennes ministär: så skulle alla politiker ha gjort. Finessen hos Disraeli blir inte minst att han var medveten om sina tarvligheter — en ovanligt enkel form av respekt för det "problematiske" hos konservatismens idol.

HERBERT TINGSTEN

Aftonbladet och Stockholms-Tidningen

har jämte meddelanden om vissa personers utträde ur stiftelsen Natur och Kulturs styrelse påstått att Dagens Nyheter skulle ha publicerat denna nyhet i avsikt att skada bokförlaget Natur och Kultur och främja det Bonnierska förlagets intressen. Dessa insinuationer är lika grundlösa som simpla. Att Dagens Nyheter ger plats åt en sådan nyhet som att tre

framstående ledamöter av ifrågavarande stiftelse utträtt på grund av att en skandalsbok publicerats på förlaget är en sak som naturligtvis inte har att göra med skilda förlags förhållanden till varandra; Bonniers förlag har inte haft någonting med saken att skaffa. Då meningen nu tydligen är att använda vad som inträffat till reklam för skandalsboken, bör också nämnas att den recension av boken som införts i Dagens Nyheter i annonserna citerats på ett totalt missvisande sätt.